

ZNANJE I PRIRODNA PRAVA**

Apstrakt: *Znanje je vrednost koja je u osnovi svakog društvenog i ekonomskog razvoja, vrednost priznata od svih, i kao takva upućuje na prirodna prava, urođena i priznata od svih. Takve vrednosti danas su zaštićene konceptom fundamentalnih ljudskih sloboda i prava. Međutim, njihova efikasna zaštita mora biti praćena svešću o dobrobiti svih. Vrednosti kao što su univerzalizacija, globalizacija, obrazovanje su vrednosti koje pomažu restauraciju društva i svaki društveni i ekonomski napredak, u kome ima mesta za slobodnu privredu, tržište, privredni i ekonomski rast, a takav napredak pripada narodu. Bez znanja i obrazovanja ove vrednosti se lako mogu pretvoriti u svoju suprotnost, pod izgovorom postizanja države blagostanja. Zato je važna njihova zaštita kako u najvišim domaćim tako i međunarodnim pravnim aktima.*

Ključne reči: *znanje, obrazovanje, društveni i ekonomski razvoj, prirodna prava, slobodna privreda.*

* Docent, Pravni fakultet, Megatrend univerzitet, Beograd; snezana.ra26@gmail.com

** Ovaj rad je rezultat projekta FPMIRS – Znanjem do integrisanja u društvene i ekonomske tokove. Projekat je pokrenut sporazumom Pravnog fakulteta sa Međunarodnim institutom za romološke studije

1. Uvod

Društvena zajednica je nužna za ljudski opstanak. U njoj ljudi ujedinjuju i «usklađuju svoje pojedinačne radove» koji omogućavaju zadovoljenje ljudskih egzistencijalnih potreba.¹ Ljudski rad je aktivnost intelektualne prirode, a kod životinjskog sveta aktivnosti su rukovođene instinktom. Za razliku od «životinjske razboritosti», ljudska razboritost, prilikom preuzimanja aktivnosti, zahteva «veliko iskustvo i učenje», dakle, znanje.²

Organizovano društvo, kroz zajedničko delovanje svih članova društva i zajednički rad, formira svoj društveni sistem vrednosti. Taj sistem vrednosti se menjao kroz istoriju ljudskog društva tako da su se izdvojile vrednosti koje su i danas cilj svakog naprednog društva: jednakost, sloboda, rad, solidarnost, internacionalizam, ljudsko bogatstvo i ljubav³. Ove vrednosti su priznate od svih i upućuju na prirodno-pravnu teoriju i jednakost ljudi u svojim urođenim, prirodnim pravima. Tim vrednostima pripada i obrazovanje i znanje. Danas su te vrednosti zaštićene kroz koncept fundamentalnih ljudskih prava.

Na savremenom stupnju razvoja ljudskog društva znanje dobija i socijalnu komponentu, kao način socijalizacije⁴ i povezivanja sa drugim ljudima u radnom i svakom drugom društvenom procesu.

Znanje je takođe povezano sa svakim društvenim i ekonomskim napretkom, pa se ne može zamisliti društvo otvoreno ka svetu i budućnosti bez tehnoloških, informacionih, ekonomskih i drugim vrsta znanja, a pre svega naučnih znanja.

Znanje i obrazovanje pojedinaca je, stoga, priznato i kao jedno od fundamentalnih ljudskih prava i sloboda.

2. Prirodna prava

Prirodni zakoni, za razliku od državnih zakona, su jednoobrazni i svi im se pokoravaju. Državni, ljudski zakoni, jesu zapovesti upućene ljudima slobodne volje, koje oni mogu ali ne moraju da izvrše. Za Kelzena prirodni zakon je «ono

¹ Radomir Lukić, (1961), *Uvod u pravo*, Izdanje Saveza udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 43.

² Alejandro N. Garsia, Mario Šiler and Jose M. Torralba, *Natural Law: Historical, Systematic and Juridical Approaches*, 345
https://book.google.rs/books?id=Rv4YBwAAQBAJ&pg=PA335&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=_8n88-aQoE&sig=ACfU3U07.10.2021

³ Jovan Đorđević, *Deset ogleda o otvorenim pitanjima političkog i pravnog sistema*, Naučna knjiga, Beograd, 1986, 123.

⁴ Maryanne Cline Horowitz, *Seeds of virtue and knowledge*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998, https://book.google.rs/books?id=XqoN_eo0p5AC&pg=PA3&lpq=PA3&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=e7voxnwC4B&sig=ACfU3U3jVR07.10.2021.

što jeste a pravno pravilo je stav o onome što «treba» da bude.»⁵ Pravna realnost odnosno pravna esencija, može biti i ideja prirodnog prava.⁶

U osnovi prirodnopravne ideje jeste «da svaki pojedinac ima urođena, od same prirode data subjektivna prava, koja mu niko ne može poreći.» Ovu ideju su preuzeli teoretičari na prelazu iz feudalizma u kapitalizam u XVII i XVIII veku, a među njima i Grocius, Hobs, Lok i Ruso. U središtu ovog *novog prirodno-pravnog pristupa* je jačanje razuma⁷ (razloga). Naime, prirodno funkcionisanje ljudskog bića je u aktivnostima koje su u skladu sa «razlogom» (reason). Ljudska aktivnost je intelektualna i rukovođena vrlinom u formi razloga⁸ Dakle, u središtu je jačanje ljudskog a ne «božanskog razuma», i prirode stvari koju ljudski razum može otkriti. Ovi teoretičari su verovali da se pomoću razuma može formulisati jedno prirodno pravo, jednako za sve. Verovanje ovih teoretičara je da je osnov prava u razumu i da se mogu otkriti večita pravila. Međutim, važno je istaći da ovo ne važi u apsolutnom smislu, jer «nema večitog razuma, jer nema večito istog društva».⁹

Rusoova teorija društvenog ugovora o nastanku i prirodi države pokušala je da prevaziđe ovaj nedostatak polazeći od *prirodnih prava, urođenih*, koja bi trebalo *da štiti* jedna ustanova kao što je država, a na osnovu ugovora sa građanima takve «buduće» države. Ovaj pristup je bio nužan iz razloga što bezdržavno stanje u kome bi vladala prirodna prava «nije povoljno za potpuno jednako ostvarenje tih prava, s obzirom da jači vređaju prava slabijih.». Iako države ne nastaju na osnovu ugovora, Rusoova teorija ima značaj jer je pomogla prevazilaženju feudalne države.¹⁰

Novi prirodnopravni pristup podvlači da verovanje u vrlinu i znanje, koji su povezani, predstavlja mogućnost «renesanse» (obnove) društva. Znanje je odlika razvoja i kao takva predstavlja «osnovu modernog sveta».¹¹ Italijanski i francuski humanisti i neo-stoici kao pokret kasnog XVI i početka XVII veka proučavaju se upravo da bi se pokazalo kako se *ius naturale* transformisalo iz tradicionalnog prirodnog prava (natural law) u moderno prirodno pravo, o kome je bilo reči.¹²

⁵ Kosta Čavoški, (1995), *Uvod u pravo I*, Izdavačka agencija «Draganić», Beograd, 16-18.

⁶ pored apsolutne ideje ili ideje narodnog duha, ideje slobode, društvene pravde ili pravičnosti..., Budimir Košutić, (1973), *Sudska presuda kao izvor prava*, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd, 40.

⁷ R. Lukić, 83.

⁸ *Ibid.* https://book.google.rs/books?id=Rv4YBwAAQBAJ&pg=PA335&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=_8n88-aQoE&sig=ACfU3U 07.10.2021

⁹ R. Lukić, *Ibid.*

¹⁰ R. Lukić, 84.

¹¹ *Ibid.*, IV, 8. https://book.google.rs/books?id=XqoN_eo0p5AC&pg=PA3&lpg=PA3&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=e7voxnwC4B&sig=ACfU3U3jVR 07.10.2021.

¹² *Ibid.*, 3. https://book.google.rs/books?id=XqoN_eo0p5AC&pg=PA3&lpg=PA3&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=e7voxnwC4B&sig=ACfU3U3jVR 07.10.2021.

3. Znanje i obrazovanje

Dobro je poznata definicija da je znanje potvrđena istina. Međutim, nova mogućnost razumevanja znanja jeste kroz paradigmu na više polja (multi-field paradigm), sačinjenu od racionalnih, emocionalnih i duhovnih znanja.¹³

Nove prirodno-pravne teorije ukazuju da obrazovanje (koje je neodvojivo od vrline i znanja) podstiče cvetanje mudrosti i delanje u korist humanog društva, kao osnove za svaku renesansu društva. Vrlina i znanje među građanstvom mogu uroditi «mudrošću, pravdom, snagom volje i uzdržanošću», kao poželjnim vrednostima. Znanje je vrednost koja mora biti utkana u komparativno naučno izučavanje prava, istorije i upravljanja (government).¹⁴ Takav odnos vrline (znanja) i prava opet upućuje na teorije o prirodnom pravu.¹⁵ Danas se, međutim, taj humanistički, renesansni pristup znanju vulgarizovao kroz novac kao meru svega, pa tako oni «koji više ne mogu da doprinesu novim idejama u šali se nazivaju suvim drvetom (dead wood)». (...) Da bi izbegli ovakvu kvalifikaciju mnogi takve loše navike umotavaju u lepu spoljašnost, sa željom da «okrenu novu stranicu».¹⁶

Zaštita osnovnih vrednosti društva, opšteg interesa i proklamovanih fundamentalnih ljudskih sloboda i prava, kao nespornih vrednosti, danas, u procesu implementacije takve zaštite, uvek nas vraća na ideju pravde i filozofije prirodnog prava. Ovo naročito u slučaju nedostatka pozitivnog prava (unutrašnjeg i međunarodnog), kada je u primeni i suđenje po pravičnosti kao proces, koji se može smatrati «izvornim odnosom prirodnog prava prema pozitivnom pravu.»¹⁷

Implementacija međunarodnog prava, zbog suverenosti država koje ga primenjuju, za mnoge nema pravni karakter, tako da je priroda obaveznosti normi međunarodnog prava moralna («u najboljem slučaju moralno-politička»). Ove norme se zato mogu okarakterisati kao primitivno pravo, karakteristično za nerazvijene sisteme, posebno ako se uzme u obzir «primitivna tehnika» samopomoći u slučaju rata i represije, kakva je u unutrašnjem pravu postojala pre postanka države.¹⁸ Primitivno pravo, o kome je govorio Kelzen, se razmatra i u

¹³ Ettore Bolisani, Constantin Bratianu, *The Elusive Definition of knowledge*, 2018, abstract. https://www.researchgate.net/publication/318235014_The_Elusive_Definition_of_Knowledge 08.10.2021.

¹⁴ *Ibid.*, XV, 8, 14. https://book.google.rs/books?id=XqoN_eo0p5AC&pg=PA3&lpg=PA3&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=e7voxnwC4B&sig=ACfU3U3jVR 07.10.2021.

¹⁵ K.Čavoški, *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*, 15.

https://book.google.rs/books?id=XqoN_eo0p5AC&pg=PA3&lpg=PA3&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=e7voxnwC4B&sig=ACfU3U3jVR 07.10.2021.

¹⁷ Slobodan Perović, (1988), *Ljudska prava i sudijska nezavisnost*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1989.

¹⁸ Radomir Zekavica, Miroslav Živković, (2013), *Uvod u pravo*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 332.

našoj teoriji, i njime se mogu smatrati slučajevi pravila bez sankcija kao i propisi koji su protivni temeljnim načelima morala i pravde¹⁹, i svakako nisu utemeljeni u znanju kao pretpostavki humanog društva. Dalje, R. Lukić primećuje da nerazvijena društva karakteriše stvaranje prava pojedinačnim normama, više ili manje stihijsko, bez dovoljno svesti o onome što se radi i o posledicama takvog rada, po naslućivanju, bez temeljnih proučavanja društva i psihologije onih čije se ponašanje pravom reguliše. Iz tog razloga ono je nejednako za iste slučajeve i tu izaziva «rđave posledice». Ovakvo shvatanje prava stvara najčešće sankcije, što doprinosi nepotpunosti i otuda nefunkcionalnosti prava²⁰, jer je teško i zamisliti državu koja vlada samo prinudom.

Međutim, čak i kod «pagana», kao i u religijama, možemo naći, u rukopisima i knjigama, isticanje plodova vrline i znanja. Vrlina, moral je i u današnjem svetu predmet posebne zaštite a kao način koji za cilj ima postizanje sreće ili, po suprotnom stanovištu, svrha morala je postizanje vrline, tako da samo akcije koje imaju opštu ljudsku vrednost zavređuju priznanje i prihvatanje.

Jedna od takvih vrednosti, prihvaćena od svih, jeste ljudsko dostojanstvo, a vrlina i znanje se proklamuju kao, širom sveta, zastupljen potencijal za ljudsko dostojanstvo.²¹ Danas je «poziv na ljudsko dostojanstvo poziv na slobodu protiv utilitarističkog obezvređivanja ljudskog dostojanstva u slobodnim društvima u najrazvijenijim demokratijama sveta»²². Zato je potreban odgovarajući nivo svesti o dobrobiti svih za primenu zaštite nespornih vrednosti propisanu unutrašnjim pravom a naročito kada je ona predmet regulisanja normama međunarodnog prava.

Savremeni evropski «pogled na čoveka» blizak je sa severnoameričkim konceptom demokratije i Atlanske civilizacije, doprinosima hrišćanske religije, procesu univerzalnosti. Ovakvo definisanje evropskih vrednosti podrazumeva multidisciplinarni a ne linearni pristup. Jedan od temelja definisanja tih vrednosti jeste obrazovanje, koje je neodvojivo od procesa globalizacije, koja je opšti interes²³.

4. Znanje i društveni i ekonomski razvoj

Univerzalnost, globalizacija, obrazovanje upućuju na otvoreno društvo. Koncept otvorenog društva nije nov, on je dobro poznat i upućuje najpre na otvorenost prema svetu, a takođe i na otvorenost prema budućnosti, ali ne samo u onom kon-

¹⁹ K.Čavoški, 11.

²⁰ Radomir Lukić, (1983), *Metodologija prava*, Naučna knjiga, Beograd, 184, 185.

²¹ *Ibid.*, 8.

https://book.google.rs/books?id=XqoN_eo0p5AC&pg=PA3&lpg=PA3&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=e7voxnWC4B&sig=ACfU3U3jVR 07.10.2021.

²² Ludger Kuhnhardt, (2003), *Constituting Europe*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden Baden, 52.

²³ L. Kuhnhardt, 55, 57.

vencionalnom smislu, najpre u težnji svakog političkog sistema da se «produži» u budućnosti, već i u naučnom smislu. Konzervativne ideologije, međutim, stvaraju konzervativne političke sisteme koji se protive svakoj restauraciji.²⁴

U jednom takvom društvu, otvorenom ka budućnosti, ima mesta i za vrednosti kao što su ljudsko bogatstvo, stvaranje novih vrednosti i novih fundamentalnih prava, kao što bi bilo pravo na slobodnu privredu,²⁵ tržište, privredni i ekonomski rast i razvoj, koji ide uz društveni progres i otvorenost ka svetu. Jer, u osnovi «stvarne demokratije» jesu ekonomski uslovi uzdizanja i napretka društva, koji pripada narodu. Za liberalne teoretičare ovo se ostvaruje u momentu kada parlament, sačinjen od predstavnika naroda, počne da odlučuje o ekonomiji jednog društva.²⁶

Društveni i ekonomski napredak podrazumeva osvojena fundamentalna ekonomska prava među kojima je pravo na svojinu i pravo na rad (koje danas podrazumeva i pravo na obrazovanje kao važno fundamentalno građansko pravo).

Globalna ekonomija i globalno tržište povezani su sa zahtevima za stručnošću i profesionalnošću (accountability)²⁷, koji podrazumevaju osvajanje novih znanja i tehnologija a sa tim ide i zahtev za obrazovanjem kadrova na svim nivoima. Osvajanje novih znanja je put za lakšu socijalizaciju pojedinca u takve društvene i ekonomske tokove.

S tim u vezi je i promena u shvatanju demokratije. Ova promena leži u samom shvatanju demokratije kao instrumenta ili kao sistema pravila i propisa, ali i u poimanju same globalizacije. Učesnici u demokratskom odlučivanju su sada građani ali i nevladine organizacije (NVO) a neki kao jednu «globalnu nevladinu organizaciju» vide čak i Ujedinjene nacije (UN). Međutim i ovde se primećuje vulgarizacija demokratskih procesa pa i samih sistema vrednosti, s tim u vezi, od strane lokalnih struktura vlasti unutar država. Tako, lokalne strukture globalizaciju (uključujući i obrazovanje) uzimaju kao proces de-demokratizacije. One i samu demokratiju shvataju kao instrument za postizanje bogatstva države i socijalne pravde, kao instrument za investicije i politiku poreza koja dovodi do željenog cilja. Međutim, ako se demokratija shvati kao normativna baza za slobodnu utakmicu i slobodu izbora, onda će se eliminisati navedena vulgarizacija i negativne posledice koje produkuju oni koji su «željni da kontrolišu demokratiju u ime nacionalne demokratije i države blagostanja»²⁸.

²⁴ Jovan Đorđević, (1980), *Politički sistem*, Savremena administracija, Beograd, 921, 924, 925.

²⁵ Ratko Marković, (2008), *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 494.

²⁶ R. Lukić, (1961), 136.

²⁷ L. Kuhnhardt, 184,185, 186.

²⁸ L. Kuhnhardt, *Ibid.*

5. Pravo na znanje i obrazovanje u normativnim aktima (domaćim i međunarodnim)

Svaki društveni i ekonomski napredak zahteva obezbeđivanje odgovarajućih uslova, a među njima centralno mesto zauzima rad i, s tim u vezi, znanje i obrazovanje.

Takav položaj rada, znanja i obrazovanja kao vrednosti u jednom društvu objašnjava i njihovo centralno mesto u najvišim domaćim i međunarodnim aktima.

Ustav Republike Srbije od 2006 u Odeljku 2 – Ljudska i manjinska prava i slobode, najpre u Čl. 60, jemči građanima pravo na rad i podvlači da su svima, pod jednakim uslovima dostupna sva radna mesta. Čl. 71 garantuje pravo na obrazovanje takođe kao opšte pravo, kao i pravo na rad: svako ima pravo na obrazovanje a osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno, a srednje obrazovanje je besplatno (st.2). Država takođe omogućava uspešnim i nadarenim učenicima slabijeg imovnog stanja besplatno visokoškolsko obrazovanje (st.3). U čl. 73 garantuje se slobodno naučno i umetničko stvaralaštvo a država se (st.3) obavezuje da podstiče i pomaže razvoj nauke, kulture i umetnosti. Iz navedenih odredbi vidi se da je Republika Srbija i u najvišem aktu prepoznala značaj obrazovanja i sticanja znanja i nedvosmisleno se obavezala na svaku podršku, uključujući i materijalnu, građanima, u tom važnom procesu.

Od međunarodnih akata treba istaći UN Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948. g kao i UN Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. g. a u Evropi to je Evropska povelja o ljudskim pravima, koja je sastavni deo Lisabonskog ugovora od 2010.

UN Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. g daje međunarodni pravni okvir za zaštitu fundamentalnih prava na rad (čl. 23) i obrazovanje (čl. 26). Čl.26 posebno ističe da svako ima pravo na obrazovanje (st.1) i pravo na besplatno osnovno obrazovanje a tehnička i profesionalna obuka i obrazovanje mora biti dostupno svima. Akcenat na tehničkom obrazovanju znači da je ova međunarodna organizacija anticipirala tehnički i tehnološki društveni napredak i podržala ga u svojoj regulativi. U st.2 ovog člana ističe se da obrazovanje ima za cilj da učvrsti poštovanje osnovnih ljudskih sloboda i prava i da promoviše razumevanje, toleranciju i prijateljstvo između pripadnika različitih nacionalnih, rasnih i religioznih grupa. Ovaj međunarodni dokument jasno pokazuje koje vrednosti u državama potpisnicama bi trebalo razvijati da bi se obezbedila efikasna primena ove regulative i potrebni nivo svesti za sprovođenje navedenih ciljeva, bez obzira na razlike u nivoima razvijenosti država potpisnica.

U duhu UN Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i Evropa je obezbedila zaštitu fundamentalnih ljudskih sloboda i prava, donevši Evropsku povelju o ljudskim pravima (2000) a na osnovu prethodno donete Evropske konvencije o ljudskim pravima (1950). U njoj odeljak od čl.16 do čl. 19 odnosi se na *ljudske slobode* a među njima je i pravo na obrazovanje (čl 14). To što je u ovoj Povelji pravo na obrazovanje tretirano kao *ljudska sloboda upućuje na veći značaj i veći nivo zaštite* koje bi trebalo obezbediti za tako važnu društvenu vrednost kakva je znanje i obrazovanje.

6. Literatura

- Kosta Čavoški, (1995), *Uvod u pravo I*, Izdavačka agencija «Draganić», Beograd.
- Jovan Đorđević, (1980), *Politički sistem*, Savremena administracija, Beograd.
- Jovan Đorđević, (1986), *Deset oglada o otvorenim pitanjima političkog i pravnog sistema*, Naučna knjiga, Beograd.
- Ludger Kuhnhardt, (2003), *Constituting Europe*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden
- Budimir Košutić, (1973), *Sudska presuda kao izvor prava*, monografija, Institut za uporedno pravo, Beograd.
- Radomir Lukić, (1961), *Uvod u pravo*, Izdanje Saveza udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd.
- Radomir Lukić, (1983), *Metodologija prava*, Naučna knjiga, Beograd.
- Slobodan Perović, (1988), *Ljudska prava i sudijska nezavisnost*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- Radomir Zekavica, Miroslav Živković, (2013), *Uvod u pravo*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
- Ratko Marković, (2008), *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- Ettore Bolisani, Constantin Bratianu, *The Elusive Definition of knowledge*, 2018, abstract. https://www.researchgate.net/publication/318235014_The_Elusive_Definition_of_Knowledge 08.10.2021.
- Maryanne Cline Horowitz, *Seeds of virtue and knowledge*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998, https://book.google.rs/books?id=XqoN_eo0p5AC&pg=PA3&lpg=PA3&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=e7voxnwC4B&sig=ACfU3U3jVR 07.10.2021.
- Alejandro N. Garsia, Mario Šiler and Jose M. Torralba, *Natural Law: Historical, Systematic and Juridical Approaches.*, https://book.google.rs/books?id=Rv4YBwAAQBAJ&pg=PA335&dg=knowledge+and+ius+naturale&source=bl&ots=_8n88-aQoE&sig=ACfU3U 07.10.2021

Bitni izvori prava:

- Ustav Republike Srbije od 2006 («Službeni glasnik RS» broj 98/2006).
- UN Universal Declaration of Human rights
- https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf 08.10.2021.
- The Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000), European Convention on Human Rights (1950) https://www.citizensinformation.ie/en/government_in_Ireland/european_government/eu_law/charter_of_fundamental_rights.html 08.10.2021.

KNOWLEDGE AND NATURAL RIGHTS

Abstract: *Knowledge is the value connected with each social development and development of economy, as well. It is generally recognised value and, therefore, it is in reference to ius naturale, native rights, generally recognised also. Such values are, nowadays, the part of concept of fundamental freedoms and rights and their protection. However, their protection must be accompanied by the consciousness of wellbeing of everybody. The values like universalisation, globalisation, education, help restoration of society and social and economic progress. In such a progress, there must be place for free economy, market, economic growth, and such a development belongs to people. Without knowledge and education these values could turn to their opposition, under the excuse of achivement of «welfare state». It is why they are protected by the highest domestic and international regulations.*

Keywords: *knowledge, education, social and economic progress, natural rights (ius naturale), free economy.*

